

פרשת שמיני: מה דין חתיכת בשר שהותז עליה חלב

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שכאשר מקריבים את קרבן המנחה, יש להניח את החלבים על גבי החזה לפני הקטרתם: "וַיִּשִּׂמוּ אֶת־הַחֲלָבִים עַל־הַחֲזוֹת וַיִּקְטֹר הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחַ". **התוספות** (חולין ח ע"ב ד"ה לא) העירו, שלמרות שהגמרא במסכת חולין (שם) כותבת, שאין לשים את כסלי הבהמה על הבשר שמא ינטף מהם על הבשר, אין בעיה במעשה הכהן המניח את החלבים על החזה (למרות שהחזה נאכל), כיוון ששניהם צוננים, והחזה לא בולע מהחלבים. ובלשון איילת השחר שהביא את הדברים:

"וישימו את החלבים על החזות. בחולין (ח ע"ב) איתא שאין להניח חלב על גבי בשר, משום שהחלב מונח על הבשר ומתחמם וזב על הבשר. והתוספות שם כתבו, שזהו לאחר ניתוח מיד קודם שנצטנן הבשר, אבל אחר שנצטנן אין לחוש כדכתיב וישימו את החלבים על החזות."

בעקבות דברי התוספות, נעסוק השבוע בהלכות בליעת בשר בחלב. נעניין בהבדל בין בשר ובין חלב רותחים שבלעו זה מזה, מה הדין במקרה בו בשר וחלב צוננים נוגעים אחד בשני, ומה דין כאשר אחת מהחתיכות מלוחה. כמו כן, נעסוק במחלוקת האמוראים האם 'תתאה גבר' או 'אלעה גבר', וההשלכות היוצאות מכך.

צונן בצונן

הדין הבסיסי איתו יש לפתוח, הוא מגע של בשר צונן בחלב צונן. ולכאורה יש סתירה:

מצד אחד, הגמרא במסכת חולין (קז ע"א) כותבת, שאין לשים בשר וגבינה צוננים יחד באותה השקית, שמא יגעו זה בזה. בביאור דבריה כותב אב"י, שעל אף שכאשר חתיכות צוננות נוגעות זו בזו אין לחתוך את החלק שנגע, מכל מקום צריך לשטוף את מקום הנגיעה, ולכן אין לשים אותם יחד באותה השקית - עולה מדבריו שדי בשטיפת מקום המגע.

מצד שני, רבי חיננא פסק שבשר הנופל לתוך כותח (מאכל חלבי מלוח) אינו נאסר באכילה ודי בשטיפתו, כי הכותח אינו מספיק מלוח (כפי שנראה להלן בהרחבה). עם זאת מסייגת הגמרא, שמדובר רק במקרה בו נפל בשר חי לתוך הכותח, אך אם נפל צלי לתוך הכותח, יש להסיר מהבשר כדי קליפה (דהיינו שכבה מסויימת), ואם יש בו בקעים, כל המאכל נאסר.

תתאה גבר

נחלקו הראשונים ביישוב הסתירה, וכדי להבין את תירוצם יש לפתוח במחלוקת רב ושמואל במסכת פסחים (עו ע"א), האם תתאה גבר או עלאה גבר. למרות שדנו הראשונים במגע של קר וקר (בעקבות הסתירה), מוסכם שכאשר חלב חם נשפך על בשר חם ונבלע בו, אם אין פי שישים בבשר, הוא נאסר באכילה. מה הדין אם חם נשפך על קר או חם על קר? על כך נחלקו רב ושמואל:

א. לדעת שמואל 'תתאה גבר', זאת אומרת, שמחמת האדים העולים, המאכל התחתון הוא הדומיננטי בתהליך הערבוב. כתוצאה מכך, אם נשפך חלב קר על בשר חם, בגלל שהבשר החם הוא התחתון והדומיננטי, חוששים לבליעה גמורה כמו בערבוב חם בחם, וכל המאכל יאסר (אם אין פי שישים). לעומת זאת במקרה בו המאכל התחתון הוא קר והעליון חם, אז אין חשש לבליעה גמורה, ויש רק להוריד כדי קליפה, זאת בגלל שהמאכל העליון חם.

ב. לדעת רב 'עלאה גבר', זאת אומרת, שכיוון ודרך הנזלים במאכל לרדת כלפי מטה, המאכל שנמצא למעלה הוא הדומיננטי בתהליך הערבוב. לכן מבחינתו הדין הפוך משמואל, אם נשפך חלב חם על בשר קר, בגלל שהחלב הוא העליון והדומיננטי, חוששים לבליעה גמורה כמו בערבוב חם בחם, וכל המאכל יאסר (אם אין פי שישים). לעומת זאת במקרה בו המאכל העליון הוא קר והתחתון חם, אז אין חשש לבליעה גמורה, ויש רק להוריד כדי קליפה, בגלל שהמאכל התחתון חם. ובלשון הגמרא:

"איתמר: חם לתוך חם דברי הכל אסור. צונן לתוך צונן דברי הכל מותר. חם לתוך צונן, וצונן לתוך חם; רב אמר: עילאה גבר, ושמואל אמר: תתאה גבר. תניא כוותיה דשמואל: חם לתוך חם אסור, וכן צונן שנתן לתוך חם אסור... חם לתוך צונן קולף, צונן לתוך צונן מדיח."

למרות שבדרך כלל כאשר חולקים רב ושמואל בדיני איסורים הלכה כרב, במקרה זה הגמרא מביאה ברייתא התומכת בשמואל, ולכן נפסק בראשונים ובשולחן ערוך (צא, ד) כמותו, שתתאה גבר. (עוד יש להוסיף, שיש מהראשונים שסברו שכאשר החתיכה העליונה גדולה מהתחתונה, גם לדעת שמואל אומרים במקרה זה שעלאה גבר, אך נראה שדעה זו לא רווחת באחרונים).

מחלוקת ראשונים ביישוב הסתירה

על בסיס האמור, ניתן לראות את מחלוקת הראשונים ביישוב הסתירה, בין הגמרא הכותבת שבשר וחלב צוננים שנגעו אחד בשני די בהדחה, לבין הגמרא הכותבת שצלי שנגע בכותח צריך כדי נטילה, ואם יש בו בקעים כולו אסור:

א. **הרשב"א** (בתורת הבית הארוך ד, א) יישב, שהגמרא מדברת על דרגות חום שונות. דהיינו הגמרא הכותבת שדי בשטיפה, דנה בבשר וחלב צוננים, ובהיותם כך אין בליעה משמעותית ודי בהדחה. ואילו הצלי עליו מדברת הגמרא, הוא צלי חם (למרות שלא נאמר כך בפירוש), ולכן הוא בולע יותר מבשר קר, ויש צורך בכדי נטילה.

מדוע בצלי די בכדי נטילה ולא פי שישים? הרשב"א מיישב שמדובר במקרה בו הבשר הרוחח נפל לתוך כותח קר, וכפי שראינו כיוון שלהלכה 'תתאה גבר', אין בכח הכותח הקר לבשל את כל הבשר החם, ודי בהסרת קליפה. עם זאת, במקרה בו יש בקעים בצלי, למרות שתתאה גבר, כיוון שהוא חם ויש בו בקעים, הכותח נבלע בו, ואם אין בבשר פי שישים הוא נאסר באכילה. ובלשונו:

"ואי קשיא לך לדברי רש"י, כיון דצלי רותח הוא, אפילו כי לית ביה פילי היאך מספיק לו בקליפה? והלא הכמכא רך וחזר הבר יונה שנפל לתוכו חם כמתבשל בתוכו? יש לומר כל שנפל הבר יונה לתוך הכמכא הוי ליה כחם לתוך צונן, וקיימא לן כשמואל דאמר תתאה גבר."

ב. **הרא"ש** (ח, לג) חלק וסבר, שההבדל בין הגמרות תלוי ברמת בישול הבשר. דהיינו, הגמרא הכותבת שבשר צונן שנגע בחלב

צונן די בהדחה, מדברת על בשר חי. גם הגמרא הדנה בצלי עוסקת בדיני בשר קר, אלא שבניגוד לגמרא הראשונה היא מדברת על בשר מבושל, שמחמת בישולו התרכך, ולמרות שהוא צונן, נבלע בו בכדי קליפה מהכותח. במקרה בו יש בו בקעים, מחמת הבקעים כולו נאסר, כשם שהיה נאסר במקרה בו החלב והבשר היו רותחים (שאז אפילו בשר חי נאסר כולו).

להלכה

נחלקו האחרונים בפסק ההלכה:

א. **השולחן ערוך** (יו"ד צא, ז) פסק כדעת הרשב"א, שכאשר חתיכת בשר קרה נפלה לחלב קר, ניתן להסתפק בשטיפת מקום המגע, ואין חילוק בין צלי לבין בשר חי. רק כאשר חתיכת הבשר חמה והיא נפלה לחלב קר, הוא אוסר בכדי קליפה. החתיכה תיאסר לגמרי (כאשר אין פי שישים), רק במקרה בו יש בקעים בבשר, או שבשר קר נפל לחלב חם, ואז תתאה גבר כפי שראינו לעיל. ב. **הרמ"א** (שם) חלק ופסק שמעיקר הדין יש להחמיר כדעת הרא"ש, דהיינו שכל בשר צלוי או מבושל, בולע כדי קליפה במקום המגע, ורק בבשר חי צונן ניתן להקל בשטיפה. כמו כן, אם בצלי יש בקעים, כיוון שהחלב נכנס בין הבקעים, הוא אוסר את הבשר לגמרי אם אין פי שישים. עם זאת, במקום הפסד גדול הוסיף הרמ"א שניתן לסמוך על דעת הרשב"א¹. ובלשונם:

"הא דמפלגינן בין נאכל מחמת מלחו לאינו נאכל מחמת מלחו, הני מילי בבשר חי, אבל צלי רותח שנפל למליח, אפילו נאכל מחמת מלחו, בעי קליפה. ואם יש בו בקעים, או שהוא מתובל בתבלין והוא צלי רותח, כולו אסור. הגה (= רמ"א): ויש אומרים דאפילו הם צוננים, דינא הכי, וכן יש לנהוג אם אין הפסד מרובה."

עד כה עסקנו במקרה בו בשר נפל לתוך חלב, מה יהיה הדין כשחתיכת בשר נפלה על גוש גבינה קר? במקרה זה כתבו הפוסקים, שגם אם יש בבשר בקעים, בכל זאת יש להוריד רק כדי קליפה (לשולחן ערוך במקרה בו הבשר חם, ולרמ"א אפילו אם הוא קר). טעם הדבר, שבניגוד לחלב שנזל ונכנס לתוך הבקעים, הרי שחתיכת הגבינה יוצרת רק מגע מקומי, ולכן אוסרת רק כדי קליפה אם היא צוננת.

מליח כרותח

עולה עד כה, שהן לרמ"א והן לשולחן ערוך, יש לשטוף בשר חי צונן הנוגע בחלב צונן. אלא שהדין משתנה במקרה בו הבשר או החלב מלוח. הגמרא במסכת חולין (ק"ב ע"א) כותבת בשם שמואל, שמאכל מלוח מאוד ברמה שאינה נאכלת מחמת מלחו, יש להתייחס אליו כרותח, שכן מחמת המלח, הוא בולע. כמה מלוח עליו להיות? נחלקו הראשונים:

א. **רש"י** (ד"ה דאינו) פירש, שרק אם מולחים את הבשר ברמה המאפשרת לשמור אותו כבשר מעובד, נחשב הבשר כמלוח כמו רותח. כך פסק גם **הרב יעקב ישראל** (מובא ברא"ש ח, לג), שהביא ראייה להבנה זו מהגמרא במסכת שבת (עה ע"ב) הכותבת, שהמולח בשר, עובר על איסור מעבד בשבת, משמע שסתם מליחה היא מליחה ברמת המעבדת את הבשר. ובלשונם:

"פירש רש"י, אינו נאכל מחמת מלחו עד ששורין ומדיחין אותו כעין מליחת בשר להצניע. והרב רבי יעקב ישראל ז"ל אומר, דלא חשיב אינו נאכל מחמת מלחו אלא אם כן נמלח כעין עבד, כדאמרינן פרק כלל גדול (עה ע"ב) האי מאן דמלח בשרא חייב משום מעבד, ומוקי לה דבעי ליה לאורחא."

ב. **רבינו תם** (ד"ה הני) **והר"ן** (חולין מא ע"ב בדה"ר) חלקו וסברו, שלא צריך רמת מליחה גבוהה כל כך, אלא ברמה בסיסית, שאמנם אינה מאפשרת לאכול את המאכל ואף מוציאה את הדם הבלוע בבשר, אך לא יותר מכך. ראייה לדבריו הביא מדברי הגמרא (חולין ק"א ע"ב) הכותבת, שהמולח בשר בקדירה אינו יכול לאכול שם רותח, מכאן שזו רמת המליחה. כך עולה גם מגמרא (שם. צז ע"ב), שחתיכות הבשר שנמלחו עם גיד הנשה אסורות באכילה כי מליח הרי הוא כרותח, והרי שם וודאי לא מדובר במליחה המעבדת.

כמות הבליעה

להלכה (יו"ד צא, ד) נפסק כרבינו תם, שמליח הרי כרותח גם אם המלוח אינו מאוד מאוד מלוח. לכן לדוגמא, גבינה צוננת מלוחה שנוגעת בבשר קר, למרות ששניהם צוננים, בכל זאת הגבינה אוסרת את הבשר, שכן מלוח כרותח (ובלבד שהחתיכות לחות מעט). כמה מתוך הבשר נאסר? נחלקו הראשונים:

א. **הרא"ש** (ז, סבר), שבמקרה זה הגבינה המלוחה אוסרת כדי קליפה, ואפילו גם אם הגבינה וגם הבשר מלוחים, אוסרים אחד את השני רק כדי קליפה. כך פסק **השולחן ערוך** (צא, ה) שהוסיף, שבמקרה בו אחת מהחתיכות שמנה, אז הגבינה המלוחה אוסרת לגמרי את הבשר (אם אין בה פי שישים), שכן בעקבות השומן, טעם הגבינה נכנס לכל עובי הבשר.

ב. **הרמב"ן** (ק"ב ע"ב ד"ה והוי) חלק וסבר, שהגבינה המלוחה אוסרת לגמרי את הבשר אם אין בבשר פי שישים כנגדה, אפילו אם לא מדובר בחתיכה שמנה. ונימק, שבניגוד לחתיכת בשר הנוגעת בגבינה רותחת, אז החתיכה הצוננת מקררת את הגבינה ולכן מורידים כדי קליפה (במקרה בו הצונן הוא התחתון, מדין תתאה גבר), הרי שבחתיכה מלוחה, המלח ממשיך לפעפע לתוך הבשר, ולכן אוסר אם אין פי שישים.

כך פסק גם **הרמ"א** (צא, ה), אם כי לא מטעם הרמב"ן. כאמור, השולחן ערוך פסק שאם החתיכה שמנה, אז החתיכה המלוחה אוסרת את השנייה אם אין בה פי שישים. אלא שטען הרמ"א בעקבות מספר ראשוני אשכנז, שאיננו בקיאים בזמן הזה מה נחשב חתיכה שמנה, ולכן תמיד יש לחשב בפי שישים, שמא מדובר בחתיכה שמנה. עוד הוסיף הרמ"א, שאם החתיכה המלוחה שהה זמן רב עם המלח בתוכה, ניתן בשעת הדחק לומר שאינה נחשבת כמלוחה, שכן לאחר זמן פגה השפעת המלח.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...²

¹ ניתן להקל בפרט במקרה בו מדובר בבשר בהמה, שכן מדברי מספר ראשונים וביניהם **התוספות** (חולין צז ע"ב ד"ה עד) עולה, שהסיבה שהבשר נאסר במקרה כזה, הוא משום שמדובר בבשר עוף, המתרכך הרבה במהלך הבישול, מה שאין כן בשר בהמה. עם זאת יש להעיר, שמלשון **הרמ"א** נראה שלא חילק בין בשר בהמה לבין עוף, וייתכן שטעם הדבר הוא שגם בשר בהמה מתרכך לאחר בישול מרובה.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com